

Iparművészeti alkotások a kecskeméti Újkollégium százéves épületén

I. Kovácsoltvas és Zsolnay kerámia munkák

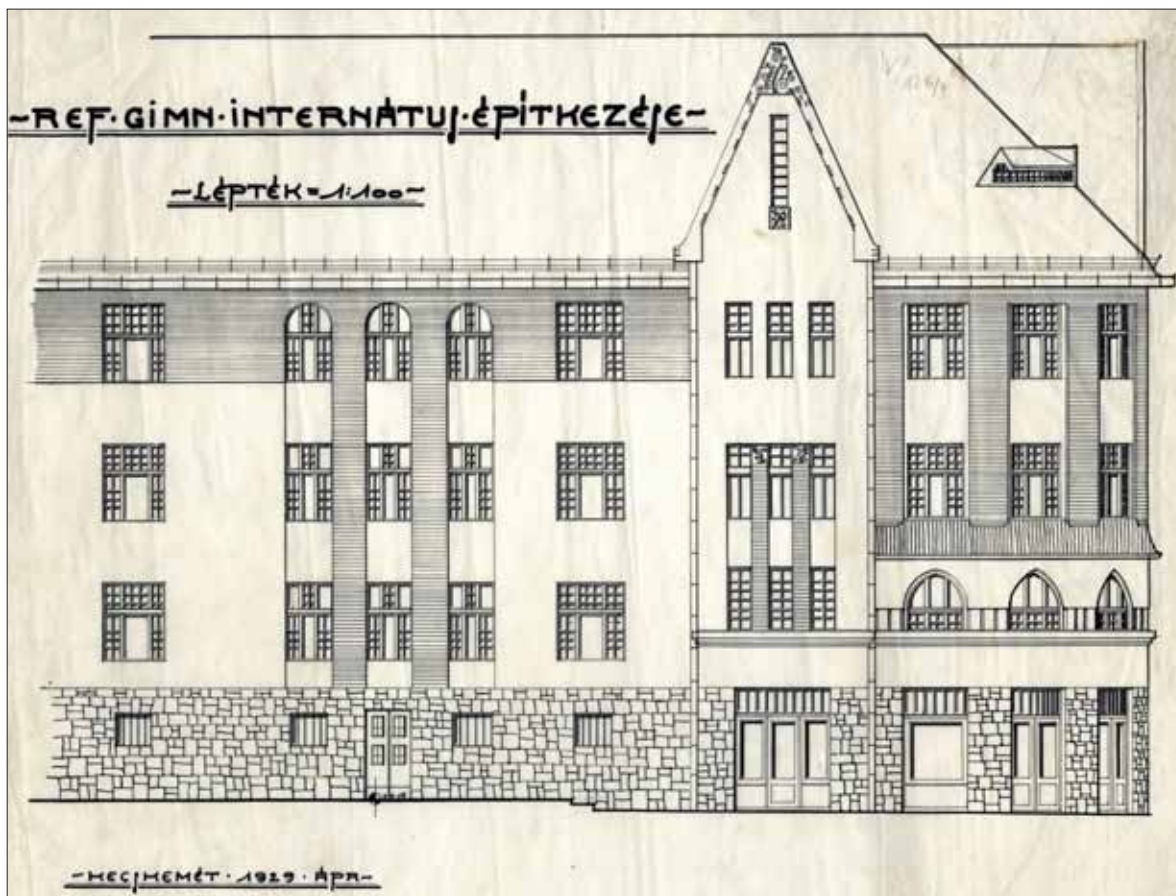
■ Kecskemét belvárosának egyik meghatározó műemlék épülete a Kecskeméti Református Főgimnázium és Jogi Akadémia számára 1911 és 1913 között épült Újkollégium.¹ Kecskeméten a református oktatás nagy hagyományokkal rendelkezik, egészen a 16. századig visszavezethető a kollégium története. Az 1830-ban épült klasszicista Ókollégium néhány évtized múltán már szűknek bizonyult, ezért a presbitérium egy évtizedes vita után 1906-ban egy új iskolaépület építését határozta el. Az ország egyik legszebb iskolájaként is számon tartott Újkollégium terveit 1909-ben Dombi Lajos, az iskola rajztanára és az akkor 23 éves, a Kós Károly, Toroczkai Wigand Ede nevével fémjel-

zett „Fiatalok” csoportjához tartozó Mende Valér készítette, a kivitelezést Zaboretzky Ferenc helybeli vállalkozó vezette. Az építkezés fontosságát Mende folyamatos személyes jelenlétével is érzékeltette, az általa vezetett építési naplót „Isten nevében kezdem meg!” bejegyzéssel indította. Az 1910. április 18-i alapkőletételt követően 1911 tavaszán megindult munkákat a júliusi földrengés félbeszakította, így a tanítás 1912 szeptemberében kezdődhetett meg. A földrengést követő biztonsági intézkedéseknek köszönhető, hogy az építkezés folytatásakor már vasbeton szerkezeti elemeket is alkalmaztak. 1924-ig a Jogakadémia-
val közösen, majd egyedül használta a főgimnázium.

**A kecskeméti
református Újkollégium
képes levelezőlapon,
1935 / The building
of the Calvinist New
College in Kecskemét
in a picture postcard,
1935**

*(Katona József
Múzeum, Kecskemét)
/ (Katona József
Museum, Kecskemét)*

Szappanos Jenő:
A kecskeméti Új-
kollégium internátusi
szárnyának tervrajza
(Kálvin tér felőli nézet)
/ Jenő Szappanos:
Draft of the boarding
house wing.
New College,
Kécskemét (view from
Kálvin Square)
[1929]

Építészeti megoldásaiban találkozik a német Jugendstil és a kortárs angol, illetve finn építészet tömegalkotása az erdélyi építészeti formakincessel és népművészeti díszítőelemekkel. Az épület kétemeletes, alagsorral, magasföldszinttel, középső részén három emelettel, jellegzetessége az erősen kiugró, gótizáló arkádívekkel kiemelt középrizalit, a magas fedélszék és a kiemelt gerinc fölött középen elhelyezett huszártony, órával. Mende Valér terve ötvözi a funkcionális, a korszerű oktatás igényeinek megfelelő célszerű térkihasználást a művészi igényességgel, az esztétikai nevelést is szolgálva. Az épületet igényes anyaghasználat jellemzi, lábazata terméskő, tetejét aranyosmaróti pirosцерép fedi. A régi iskolaépülettől

való megkülönböztetésként Újkollégiumnak nevezett iskola a főter ünnepélyességet sugárzó, középkori várra emlékeztető, mégis modern épülete lett, jelezve az egyházközösség áldozatvállalását és az iskolaügy iránti elkötelezettségét.

Az épületet több helyen kovácsoltvas munkák díszítik, melyek a helyi műlakatosmester, Tiring Ferenc műhelyében készültek. A Sárbogárdon született Tiring (1875–1947) uradalmi kovácsinasból lett a magyar szecesszió egyik legjelentősebb, ám később méltatlanul elfeledett műlakatosmestere. A szakma fortélyait a századforduló meghatározó mesterének, Jungfer Gyulának a műhelyében, majd nyugat-európai tanulóévei alatt sajátította el. Hazatérve a Pozsonyi Álla-

→
A Zsolnay-gyár
budapesti részlegének
levele, 1912. április 4.
/ Letter from the
Budapest plant
of Zsolnay Porcelain
Manufacture
of 4th April, 1912
(Kécskeméti
Református
Egyházközösség Levél-
tára) / (Archives
of Kécskemét
Calvinist Parish)

igényességét: „a vevőközönség belátta, hogy egy kézimunka a sajtolt gépmunkáknál többet ér, és szívesebben fizet néhány fillérrrel többet egy-egy tökéletes kézimunkáért, mint ízléstelen tömegárúért [sic].”⁴ 1959-ben pedig így emlékeztek meg róla: „költő és művész volt ő, aki nem rímekben, vagy rideg márványban fejezte ki szárnyaló gondolatait és lelkének virágait, hanem a rideg vasban, amelynek életet és szépséget adott.”⁵

Első jelentős kecskeméti munkái közé tartoznak az Újkollégium kovácsoltvas munkái. Legszembevetőbb közülük a főbejárati csúcsíves kapu díszítése. A kapu felső, timpanonos részében szimmetrikusan elrendezett, csigavonalakból képzett stilizált életfamotívum tölti ki a teret, mely erős hasonlóságot mutat Gustav Klimt néhány évvel korábban festett képével (*Az élet fája*, 1909). Az életfa egy barokkos rácsmotívumból nő ki, mindkét oldalon ágai nőnek ki, melyekről indák ágaznak le a szőlőinda kacsaihoz hasonlóan.

Az épület másik kitüntetett pontja a Rákóczi út és a Cifrapalota felé néző saroknál lévő kapu, tulajdonkép-

batás dominanciáját mutatja.”³ Műveinek stílusa a megrendelői igényekhez, épületedíszek esetében pedig magához az épület stílusához igazodott. Tiringer munkásságára jellemző a kézművesmunka és a gépesítés kettőssége, ami nem zárta ki az előbbi finomságát és

Kovácsoltvas lépcsőkorlát a főlépcsőházban, Újkollégium, Kecskemét. Tiringer Ferenc műhelye / Wrought iron bars in the main staircase. New College, Kecskemét. Ferenc Tiringer's workshop [1911–1912]

A kecskeméti református egyházközség címere (fiat vérevel tápláló pelikán) a főbejárat fölött, Újkollégium, Kecskemét / Crest of the Kecskemét Calvinist Parish (a pelican in her piety) above the main entrance. New College, Kecskemét [1911–1912] Zsolnay pirogránit / Zsolnay pirogranite

→
**A kecskeméti
 Újkollégium Cifrapalota
 felőli sarokbejáratának
 kovácsoltvas díszei.
 Tiringer Ferenc műhelye
 / Wrought iron
 ornamentation of the
 corner entrance from
 the direction of Cifra-
 palota (Motley Palace).
 New College,
 Kecskemét. Ferenc
 Tiringer's workshop
 [1911–1912]**

pen egy nyitott előcsarnok, ahonnan lépcsősor vezet fel a tényleges bejáratig. Mind a tér, mind a Cifrapalota irányában egy-egy csúcsíves kapunyílás látható, melyeken középkori várak felvonórácsaira emlékeztető kovácsoltvas díszítés jelenik meg. A rács középső részén egy virágra, bimbóra vagy hagymára hasonlító motívum látható, melyből három stilizált tulipán nő ki. A rács egésze több forrásból táplálkozik: maga a kapuív a felvonóráccsal neogótikus, a tulipánmotívum népművészeti gyökerekre vezethető vissza, a geometrikus rendbe foglalt ornamentika pedig a Wiener Werkstätte stílusára utal. A dekorativitást fokozza a háttérben feltáruló orientalizáló zsinagóga lótsz-bimbó formájú kupolájával és a magyaros szecesszió jegyében közel egy évtizeddel korábban épült, népies virágmotívumokat felvonultató majolikadíszekkel borított Cifrapalota. A tulajdonképpeni bejáraton szintén ornamentális betétdísz található, de már fából. A sarokrész fölötti terasz, illetve a kapunyílás mellett kiugró zárterkélyek fölött húzódó korlát finoman

Fotó: Székelyné Körösi Ilona

megmunkált, hajlított vonalú rácsán a tulipánmotívum tér vissza. A főbejárat fölött a középrizalit tetejét lezáró torony sisakján csúcsdíszként egy kör alakú iránytű, valamint a református templomtornyokra jellemző zászló és kakas látható.

**A magyar középcímer
 a főbejárat fölött,
 Újkollégium, Kecskemét
 / The middle coat of
 arms of Hungary above
 the main entrance. New
 College, Kecskemét
 [1911–1912]
 rekonstrukció:
 2000 körül, Zsolnay
 pirogránit /
 reconstruction:
 c. 2000, Zsolnay
 pirogranite**

Fotó: Székely György

Kerámiabaglyok a díszterem erkélykorlátján, Újkollégium, Kecskemét / Ceramic owls on the bars of the balcony of the festive hall. New College, Kecskemét
[1911–1912]
Zsolnay pirogránit / Zsolnay pirogranite

Az épületen belül a lépcsőkorlátok képviselik a kovácsoltvas-mesterséget. A főlépcsőház korlátait kanyargó indákra fölfűződő, húsos szirmú és levelű virágok díszítik. A Cifrapalota felőli, oldalsó lépcsőház korlátjai egyszerűbb kiképzésűek, halszállkamotívumot alkotó pálcák és golyódíszek ritmikus váltakozásából épülnek fel. A Kálvin téri sarokbejárat lépcsőházában hálószerűen kiképzett, rombuszmintába rendeződő levélmotívumok alkotják a korlátot.

Hangsúlyos szerepet kaptak az Újkollégium díszítésében a pécsi Zsolnay-gyárban Mende Valér saját kezű rajzai alapján készült pirogránit burkolatok, nemcsak dekorativitásuk, hanem az időjárás viszonyosságainak ellenálló tulajdonságaik miatt is. A rózsas-

színű, halványlilás árnyalatokkal kevert szürkés színű kerámialapok, melyek emlékeztetnek a valódi gránit színére, az épület külső részén, a nyíláskereteken jelennek meg, hangsúlyosan a három kapunál (a főbejárat és a két sarokbejárat körül). A középrizalit három csúcsíves árkádníllása fölötti mezőt töltik ki a leglátványosabban a négyzetes pirogránit lapok. Közvetlenül az árkádok fölött folyóvizet idéző kettős hullámvonal keretezi a nyílásokat, abból szimmetrikusan a főbejárat kovácsoltvas életfáját idéző kacskaringós indák ágaznak el, azokból pedig a felvonórács díszítéséhez hasonló stilizált tulipánok bújnak elő, közrefogva egy-egy címert. A főhomlokzaton található három címer (az ország, az egyházközség és a város cí-

mere) téglalap alakú mezőben foglal helyet, így kissé kiemelkednek a többi díszelem közül. Csak a középső, pelikános címer eredeti, a két szélsőt az államosítást követően eltávolították. A Magyar Királyság és a társországok címere valószínűleg politikai okokból vált időszerűtlenné, irredenta tartalmúnak tekinthették (noha az 1912-es állapotok szerint természetesen még nem lehetett az), és az egyházközségi hivataloknak otthont adó szárnyban falazták be, ahol a mai napig megtekinthető. A város címerét vélhetőleg a szimmetria kedvéért vették le, ez a darab sajnos eltűnt, talán meg is semmisült, pedig a kecske az elmúlt évtizedekben is megmaradt címerállatnak. Az ezredfor-

duló éveiben a gyülekezet a hiányzó címereket újrakészíttette a Zsolnay-gyárban, és azokat helyeztette vissza. Ezek a pótlások jól elkülönülnek az eredeti elemektől sötétebb színük miatt. A címerek fölötti ablakok között oldalt lépcsőzetesen visszaugratott pilaszterek húzódnak az erkélyfalakig, melyek fölé emelkedve baglyok sorakoznak. A többi ablak fölött is húzódik egy-egy kerámiafejezet, fűrészfogas, hullámvonalas, csillag- vagy virágmotívummal díszítve. Az árkádok alatti főbejárati kaput is pirogránit keret foglalja magában, melyen a fentebb leírt kovácsoltvas motívumok tükröződnek, stilizált csillag- vagy virágszerű elemekkel kiegészülve. Az árkádok alatti csúcs-

**Kerámibaglyok
a sarokterazon,
Újkollégium, Kecskemét**
/ **Ceramic owls on the
corner balcony. New
College, Kecskemét**
[1911–1912]
*Zsolnay pirogránit /
Zsolnay pirogranite*

Fotó: Székelyné Körösi Ilona

íves ablakpárok tagjai között is egy-egy pirogránit sáv húzódik végig, három, körbe hajlított kettős tulipánmotívummal.

A Szabadság tér és a református templom felé néző sarokbejárat két félköríves kapuja mentén is találhatók pirogránit díszek, de jóval szerényebben. A kapukat körülvevő falpillérek hullámvonalak és nyolcágú csillagok, a kapuívüket alátámasztó pilléreket díszítő korongokon 12 ágú csillagok jelennek meg, a pillérek lezáró frízt hullámvonalakból kinövő csigavonalak, a kapunyílást faágakra emlékeztető, körbe foglalt motívumok borítják. A két kapuból felvezető lépcsők a sarokbejárat nyitott előcsarnokába vezetnek, ahol a csúcsíves árkádnylásokat alátámasztó pillérkötegeken, a pillérek között geometrikus díszítésű pirogránit díszek láthatók, a külső pillérek pedig egy kettős gyűrű is körbeveszi.

A másik sarokbejáraton geometrikus és szív alakú virágszirompár-motívumok díszítik a sarokpilléreket. A kapubejárat fölötti ablakok között és a mellette lévő két zárterkélyen húzódó pilasztereken szalagfonatba foglalt nyolcágú csillagok és népies, stilizált növényi motívumok (életfa, virágok) futnak végig. Fölöttük, a sarokterasz korlátai között a főhomlokzaton látottakhoz hasonlóan kerámiabaglyok sora foglal helyet. A korban jellemző volt iskolaépületek díszítéséhez a bagoly motívum felhasználása (Hauszmann Alajos: Markó utcai Főreál, Budapest, 1886; Alpár Ignác: Eötvös Collegium, Budapest, 1911; Lajta Béla: Vas utcai Fővárosi Felsőkereskedelmi Iskola, Budapest, 1911–12), a bagoly az antik mitológiából eredően Pallasz Athéné/Minerva szent állataként a tudás és a bölcsesség jelképe volt. Népszerűségüket mutatja, hogy a Zsolnay-gyár egyik katalógusában két változatban is bekerült a minták közé: egész alakos baglyot és bagolyfejet egyaránt lehetett rendelni.⁶ A sarokterasz őrző baglyok díszesebbek a főhomlokzaton helyet foglalóknál, begyökön stilizált zsinórozás, fejükön (a sarkon állók közül a két belső kivételével) korona látható, míg az utóbbiak alig tűnnek föl a téglatest formába szorított, a legegyszerűbb mértani elemekig leegyszerűsített, letisztult alakjukkal.

A középrizalitot még inkább kiemeli a tetőzetten végigfutó, geometrikus elemekből szerkesztett, népi

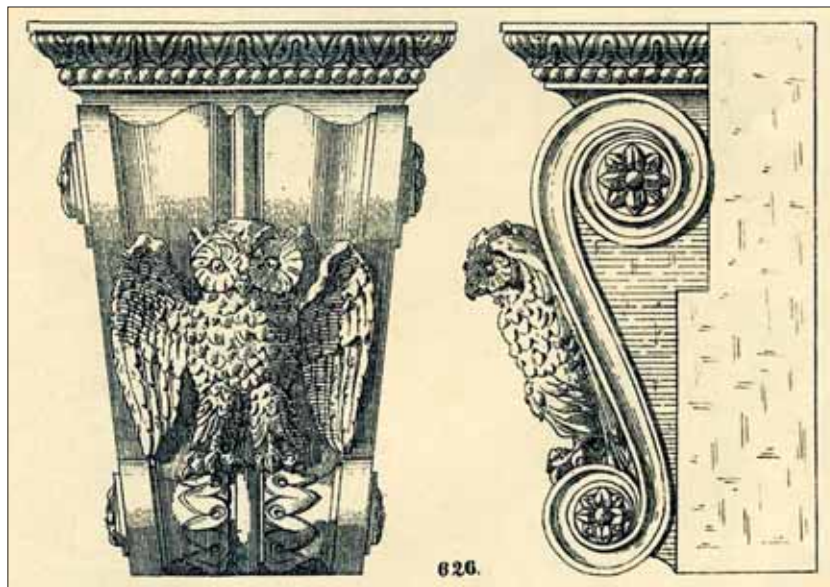
szöttekre emlékeztető mustra, azonban ez már nem pirogránitból, hanem fekete majolikából készült. Szintén majolika borítja a tetőleket, melyeken gótizáló bimbófejezetek sorakoznak.

SZÉKELY GÁBOR
művészettörténész

Jegyzetek

1. Az Újkollégium építéstörténetéről I. legújabb Millisits Máté – Millisits-Szilágyi Erzsébet – Székely Gábor: A Dunamelléki Református Egyházkerület épületállományának alakulása 1860-tól napjainkig. In: *Kálvin bagyománya. Református kulturális örökség a Duna mentén*. Kiállítási katalógus. Budapesti Történelmi Múzeum, 2009. október 30–2010. február 15. Szerk. Farbak Péter – Kiss Réka. Budapesti Történelmi Múzeum – Dunamelléki Református Egyházkerület, Bp., 2009. 115–122.; Áts Írisz: Kecskemét, Református Újkollégium. In: *uo.*, 324–325., 5.4.10 tétel és *uo.*: A Kecskeméti Református Újkollégium építéstörténete (1911–1913). In: *Ars perennis. Fiatal Művészettörténészek II. Konferenciája/2nd Conference of Young Art Historians, Budapest, 2009. CentrArt Művészettörténelmi Műhely Tanulmányok. Primus Gradus Tanulmányok*. Szerk. Tüskés Anna. CentrArt Egyesület, h. n. (Bp.), 2010, 147–152.
2. Életről és munkásságáról I. Perekó Károly: A vas művésze. 100 éve született Tiring Ferenc. *Műemlékvédelem*, XIX. évf., 1975/4, 218–219. és *uo.*: *Az európai kovácsoltvas-művéség története*. (Képzőművészeti Zsebkönyvtár). Bp., Képzőművészeti Kiadó, 1984. 23., 313., 319.; Bánszky Pál: Tiring

Bagoly alakú díszek mintarajza a pécsi Zsolnay-gyár katalógusában / Drawings of owl-shaped decorations in the catalogue of Zsolnay Porcelain Manufacture, Pécs 1910 körül (Katona József Múzeum, Kecskemét) / c. 1910 (Katona József Museum, Kecskemét)

- Ferenc kovácsművész (1875. nov. 25–1947. okt. 17.),
In: *Cumania* 9. A Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Évkönyve,
1986. 471–500.; Gábor Ildikó: *A kecskeméti iparoság
a dualizmus korában*. (Kecskeméti Füzetek 16.) Kecskemét,
2006. 115–125. és úo: A magyarországi szecesszió kovácsoltvas-
művészete, különös tekintettel Tiringer Ferenc
munkásságára. *Bácsország*, 2012/3 (62. sz.), 23–26.
3. Perekházy 1984. 319.

4. Dr. Ladányi Miksa (szerk.): *A magyar ipar almanachja*. Bp.,
1932. 99.
5. *Petőfi Népe*, 1959. október 18. 8.
6. *Zsolnay-féle gyárak Pécsen*, é. n. (kézirásos bejegyzés szerint
Baranyi István tulajdona, ma Katona József Múzeum,
Kecskemét) 34., 626. kép.

A tanulmány II., befejező részét a következő lapszámában közöljük.

**A kecskeméti Újkollégium sarokbejárata a Kálvin téri református templom felől /
Corner entrance from the direction of the Calvinist Church in Kálvin Square. New College, Kecskemét**

Fotó: Székely György